

Хорошковська Тетяна Петрівна,
науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: khoroshkovska@ukr.net

КЛЮЧОВІ ТА ПРЕДМЕТНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, ключові, предметні компетентності.

Формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості, є однією зі складових мети освіти, визначеної Законом України «Про освіту»: «метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей» [3].

Про компетентнісний підхід в європейській освіті почали говорити в 1996 році, коли в доповіді Міжнародної комісії ЮНЕСКО з освіти для ХХІ століття «Освіта. Прихований скарб» було сформульовано чотири основні принципи, на яких має ґрунтуватись освіта: навчитися жити разом (співпрацювати), навчитися одержувати знання, навчитися працювати, навчитися жити (змістовно, гідно). У цьому напрямі велися довготривалі дослідження, результати яких пізніше було висвітлено в доповіді ради Європи «Ключові компетентності для Європи» (2006).

Сьогодні компетентнісний підхід розглядається як спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток компетентностей особистості того, хто навчається.

Загальний аналіз сутності поняття «компетентність», порівняльну характеристику компетентностей у освітніх системах зарубіжних країн здійснили І. Г. Єрмаков, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, О. І. Пометун, О. Я. Савченко. На сучасному етапі розвитку освіти проблемам формування й розвитку ключових і предметних компетентностей учнів присвячені дослідження багатьох учених, включаючи українських і зарубіжних науковців. Це роботи Н. М. Бібік, М. С. Вашуленка, І. П. Гудзик, І. О. Зимньої, В. М. Краєвського, О. В. Онопрієнко, К. І. Пономарьової, А. В. Хуторського та ін. Серед них низка досліджень, присвячених навчанню української мови (як рідної) на засадах компетентнісного підходу (Голуб Н. Б., Горошкіна О. М., Новосьолова В. І., Шелехова Г. Т., Ярмолюк А. В.), формуванню лексичної компетентності учнів початкових класів на уроках української мови (Сіранчук Н. М.), формуванню морфологічної компетентності учнів на уроках української мови (Варзацька Л. О.), формуванню правописної компетентності учнів на уроках української мови (Бондаренко Н. В.), компетентнісному підходу до вивчення української літератури (Паламар С. П., Фасоля А. М., Шевченко З. О., Яценко Т. О.), навчанню мов національних меншин та зарубіжної літератури на засадах компетентнісного підходу (Бакуліна Н. В., Курач Л. І., Снегірьова В. В., Фідкевич О. Л.), компетентнісно орієнтованому навчанню іноземних мов учнів початкової школи (Басай Н. П., Пасічник О. С., Полонська Т. К., Редько В. Г.), формуванню компетентностей учнів у навчанні історії (Власов В. С., Гупан Н. М., Мороз П. В., Пометун О. І.), тестовим технологіям оцінювання ключових і предметних компетентностей учнів (Ващенко Л. С., Гривко А. В., Жук Ю. О., Ляшенко О. І., Науменко С. О.) тощо.

Щодо змісту поняття «компетентність», то в Законі України «Про освіту» вона визначається як «динамічна

комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [3].

Міжнародний експерт проф. О. О. Крисан у доповіді, представлений у рамках науково-практичного семінару проекту ПРООН, МОН України та АПН «Компетентнісний підхід до формування змісту освіти у 12-річній школі: концептуальні підходи та термінологія» (2004 р.), визначив компетентності як своєрідні комплекси знань, умінь і ставлень, які людина набуває в процесі навчання і які дають їй змогу розуміти, тобто ідентифікувати та оцінювати в різних контекстах, проблеми, характерні для різних сфер діяльності [4, с. 22–24].

О. І. Пометун зазначає, що компетентність – це результативно-діяльнісна характеристика освіти [5, с. 66]. Н. М. Сіранчук трактує компетентність як «інтегровану якість особистості, що характеризує досвідченість суб'єкта в певній галузі» [8, с. 39].

Компетентність також розглядають як сукупність ключових компетентностей, інтегровану характеристику особистості, яка містить знання, уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості [9].

Найбільш чітко трактування поняття «компетентність», на нашу думку, дає К. І. Пономарьова, яка зазначає, що це «здатність застосовувати набуті знання, вміння, навички, способи діяльності, власний досвід у нестандартних ситуаціях, з метою розв'язання певних життєво важливих проблем» [7]. Окрім того, у літературі визначено систему, або ієрархію, освітніх компетентностей. Так, систему компетентностей на різних рівнях змісту освіти, за О. О. Крисаном [4, с. 22–24], становлять:

– *«надпредметні» компетентності* – такі, що поєднують певний комплекс знань, умінь і ставлень, що

набувається протягом засвоєння всього змісту освіти; їх часто називають «ключовими», «базовими»; вони не пов'язані з конкретним предметом;

– *загальнопредметні компетентності*– учні набувають їх під час вивчення того чи іншого предмета освітньої галузі в усіх класах середньої школи;

– *спеціальнопредметні*– набуваються учнями під час вивчення конкретного предмета протягом навчального року або ступеня навчання.

За дослідженнями О. І. Пометун [6, с. 16], українські науковці розрізняють *ключові* (надпредметні, міжпредметні) *компетентності*, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи відповідні проблеми; *загальногалузеві* – набуваються учнями впродовж засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої галузі в усіх класах середньої школи та *предметні компетентності* – набуваються впродовж вивчення того чи іншого предмета в усіх класах середньої школи.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти [2] до *ключових компетентностей* належать: вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність.

Ключові компетентності, як зазначала І. П. Гудзик, «передбачають готовність використовувати засвоєні знання, навчальні уміння і навички, способи діяльності для розв'язання практичних, пізнавальних, комунікативних завдань. Вони виявляються у здатності самостійно оцінювати ситуацію, усвідомлювати проблему і планувати дії, необхідні

для її вирішення, контролювати й оцінювати їх виконання. Саме сформованість ключових компетентностей є найголовнішим свідченням якості освіти» [1, с. 3].

Спільними для ключових компетентностей, визначеними Державним стандартом початкової освіти, є вміння «читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [2].

Саме набуття основних життєво необхідних ключових компетентностей дає змогу особистості орієнтуватись у сучасному світі, сприяє формуванню здатності швидко реагувати на запити суспільства.

Література

1. Гудзик І. П. Компетентнісно орієнтоване навчання російської мови у початкових класах (у школах з українською мовою навчання) : автореферат дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Київ. 2008.

2. Державний стандарт початкової освіти. URL:<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti> (дата звернення: 29.04.2019).

3. Закон України «Про освіту». URL:<http://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 29.04.2019).

4. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади і практика реалізації : матеріали методол. семінару. Київ: Ін-т обдаров. дитини НАПН України, 2014. Ч. 2. 292 с.

5. Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. *Рідна школа*, 2005. № 1. С. 65–69.

6. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. *Компетентнісноорієнтована методика навчання історії в основній школі* : метод. посіб. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ». 2018. 208 с.

7. Пономарьова К. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови. *Початкова школа*. 2010. № 12. С. 49–52.

8. Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02. Рівне. 2018.

9. Чернишов О., Чернікова Л. Теорія і практика впровадження компетентнісно-зорієнтованого підходу. *Директор школи. Україна*. 2006. № 3.

Шевчук Лариса Миколаївна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу навчання мов національних меншин
та зарубіжної літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: sh_l_m@ukr.net

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ключові слова: компетентнісний підхід, лексична компетентність школярів, словникова робота, вивчення мов, навчання української мови у закладах загальної середньої освіти з викладанням мовами національних меншин.

Для успішної самореалізації й соціалізації кожної особистості у сучасному суспільстві важливим і необхідним